

Beke György

MI IS A NEMZET SZELLEMI-LELKI EGYSÉGE?

Borjómái oldal Kolozsvárott. Így csak a régi-ek ismerik ezt az utcát, amely mintegy belefűrja magát az egykori szőlősdomb oldalába. (Elegendő lenne „Borjómál”-t mondanom, mivel a *mál* a régi magyarságban egymagában is oldalt jelentett.) Miután a peronoszpóra végképp kipusztította a szőlőtöveket, a présházak helyét családi építmények váltották fel. A borászat világára csak a domboldal déli fekvése emlékeztet: az egész városban itt olvad el leg hamarabb a hó.

Lábunk alatt a Szamos völgyében lüktető város; karnyújtásnyira, mégis messzire. Ide nem jár fel busz (csak az utca végéig), nem borítja aszfalt az utat. Idetévedő kirándulók tűntek fel néha, vagy bujkáló szerelmespárok. Nem lesz itt sűrű vendéggjárás, latolgattuk a feleségemmel, de a csend és a mindig üde, tiszta levegő talán kárpótlás a társasági életért.

Beköltöztünk új lakásunkba a Borjómái oldalon. Igen büszke voltam, hogy ez az első - és alighanem az utolsó - ház, amelyet én építünk, nem kőművesként, hanem gazdai gondnal. Odahaza nálunk székek között ez ad igazán rangot valakinek: ha már födelet húzott, saját erejéből, a feje fölé. A ház előtt rendeztettem, mikor váratlan látogatók közeledtek az utca kanyarulatánál. Itt minden új arcra felkaptuk a fejünket, mint faluhelyen szokásos. Vendégek a Thököly utcában? Ez volt a neve „magyarul”, noha hivatalosan a messzi Havasföldet idéző nevet adtak neki a románok 1945 után: „Rahovei” utca. Többségében magyar lakói azonban megmaradtak a kuruc fejedelem hűségén, miként lent, a „városban” olyan konoksággal ragaszkodnak a Farkas utcához, a Deák Ferenc utcához meg a Széchenyi térhez, mintha ezzel a mostoha történelmen vehetnének elégtételt.

Középtermetű férfi lépdelt felénk, mellette nyilván a felesége, körülöttük két eleven fiúgyermek. Bizonyára a Szervátiusz-házat keresik. A művészek, apa és fia saját kezűleg épített faháza, óriási műteremmel, az utca túlsó oldalán állott, éppen velünk szemben. Hatalmas hársfák borultak rá. Akkor már üres volt a ház, lakói Pesten éltek, de azért időnként rajongók jöttek el ide, hogy legalább kívülről megszemléljék a magyar művészet sámáni műhelyét.

Az idegenek megálltak a Szervátiusz-kapunál, a férfi kört írt le a karjával, aztán

mind a négyen felénk fordultak, és a mi kapunkon léptek be.

- Urbán Aladár vagyok - mutatkozott be a férfi. - Bocsánatot kérünk, ha zavarunk...

- Dehogyan zavarunk. Én meg Beke György lennék...

- Tudjuk. Azért jöttünk ide.

- Hogyan találtatok ránk, hiszen nemrégiben költöztünk ki ide, a város tetejére?

Baráti tegezésre fordítottam a szót. Mintha rég elveszett testvéremet találtam volna meg. Nem a „tékozló fiút”, hanem a távol élő, harmadik országban lakó eszme-testvéremet, akit most látok először. Felvidék, Ipolyvarbó. Cikkek, előadások, CSEMADOK-szervezés az egész nagykörtösi járásban. Tanár egy kicsinyke településen, a Palócföldön. A lakosság kilencven százaléka még mindig magyar, kitelepítések, betelepítések ellenére. Mesék, balladák földje. Meg Madách Imre szülőpátriája. A *Honismeret* hasábjairól ismerem Urbán Aladárt? A ritkán kezembe kerülő pozsonyi *Új Szó*ból?

Miként van az, hogy eddig is, mindig vártam, pedig csak a szavakon túli, titkos üzeneteit fejtettem meg az írásaiból?

Azon a kellemes délutánon sok szó esett közöttünk Palócföldről, amely Urbán Aladár számára éppen úgy a világ legbiztosabb pontja, mint nekem a széky szülőföldem. Én a palócokban egyféle északi székeket láttam, akik sajátos nyelvjárásukkal és példás hűségükkel lettek magyarok között a legmagyarabbak. Palócföldre jóval később jutottam el, éppen Urbán Aladárnak, a Palóc Társaság elnökének vendégeként, noha kíváncsiságom diákkorom óta vonzott arra a tájra. Beszélgetésünkön mindjobban kitágult Palócföld határa, nyugatra Pozsonyig kalandoztunk el, keletre Kassáig, átfogva az egész felvidéki magyar életet, művelődést, iskolákat, színházakat, újságokat. Meg sem lepődtem azon, hogy ez az aránylag fiatal tanárember a félreeső, Ipoly menti falucskából kitekintve, milyen alaposan ismeri a művelődési központok mozgását, az alkotók műhelygondjait, egyéni és közös törekvéseket.

Gondolataink át- meg átcsaptak a trianoni határon, ezzel a felvidéki magyar valóságot természetes módon építettük be a nemzet állapotába. Eltűnődtem: vajon Urbán Aladár biztos ítélettel tá-

jékozdónék-e Budapest szellemi világában, ha nem az egész Felvidék ismeretében szemlélődnek? Hiszen a nemzet egységét mindig a szellem-tájak egybeötvöződése teljesítette ki. Tamási Áronra gondoltam, aki székely színekkel gazdagította a magyar szellemet, a Dunántúl déli partjaira, amelyek Janus óta a pannon lelkiséget hozták ajándékba, és persze Mikszáthra, akinek a „jó palócai” nélkül sokkal szegényebb lenne a nemzetképünk. A szellem világában központ és „provincia” más arányokat kapott mindig, mint mondjuk a gazdaságban, a kereskedelemben.

Bármennyire egyének összességéből áll a nemzet, a nagy egységet nem külön-külön élhetjük meg, hanem csak a széttépett magyarság kisebb fészekaljaiban. Vinnünk kell magunkkal a kisebb közösség színeit, gondjait, reménysegeit, legyen ez a kisebb egység kétmillió magyar, mint Erdély, vagy csak tizenötezres lélekszámú, mint ama „Burgenland” - Juhász László találó elnevezése szerint „Várvidék” -, amelytől évtizedeken át nemcsak szögesdrót, de lelki „vasfüggöny” is elválasztott.

Trianon óta ösztönösen ráéreztek arra a nép „egyszerű fiai” is, amit írástudók a magyar tájakból összeillesztett nemzeti egységnek neveznek.

Egy székely faluban, Csíkszentdomokoson a hetvenes évek végén író-olvasó találkozóra jöttünk össze. Vége felé tartott a meleg hangulatú ismerkedés, mikor a kérdések rendjén felállt egy középkorú férfi. Kivárta a sorát; ő nem a bemutatott könyvekről akart érdeklődni, hanem egészen más témát pendített meg:

- Meg tudnák-e mondani nekem, hogy van-e még valamilyen magyar művelődés Arad vármegyében?

Kurkó Ferencnek hívták - megmondta a nevét - és azt is hozzátette, hogy munkásember, kétkezi. Vagyis nem holmi értelmiségi okvetetlenkedés sugallta kérdését.

Ismereteink szerint szívesen válaszoltunk neki, a helyi közművelődésről, aradi magyar írókról, újságírókról beszéltünk. Nem álltam meg, hogy én is ne kérdezzek valamit ettől a Kurkó Ferencről:

- Kedves barátom, élt maga valaha Aradon?
- Én aztán soha.
- Rokonai, barátai vannak ott?
- Senkim az égadta világon.
- Akkor miért éppen az Arad megyei magyar művelődéséről érdeklődik?

Látszott pillanatnyi töprengésén, hogy szép, szabályos rendbe akarja állítani a szavait:

- Máshonnan, Erdély egyéb tájairól olvasok, hallok. De Arad vármegyéből mintha nem jutnának el ide, hozzánk a hírek. Pedig nem csak én lehetek kíváncsi rájuk.

Nemrégiben Pesten járt, folytatta, ott egy Aradról régebben elkerült férfival ismerkedett meg, aki aradi szülőföldjének mai állapotairól érdeklődött tőle. És nagyon restelkedett, hogy érdemben nem tudott felelni neki.

Ez a váratlan találkozás Kurkó Ferencben láthatóan egyféle önkéntes követi felelősséget ébresztett. Az egymásra figyelés igényét, az egy családhoz tartozás természetes érzését. Dacolást a trianoni határookra bocsátott vasfüggönnyel, amely minden oldalról körülfogta a magyar anyaországot, hatfelé tépte a nemzet testét. A leszakadt közösségek kényszerűen kialakították a maguk külön univerzumait, amelyek ugyan minden esetben csonkák maradtak - a szellemi életben nem jöhettek létre igazi irányítóközpontok, az anyanyelvű oktatás manapság torzó a nélkülözhetetlenné vált, érvényesülést biztosító egyetemek nélkül, legtöbb magára maradt közösségben hiányoztak a saját egyházi központok, püspökségek -, mégis a megmaradás lehetőségét kínálták. Kisebbségi létben pedig, ilyen mostoha körülmények között, a túlélési ösztön válik uralkodó érzelmmé és tudattá. Remélt megmeneküléssé.

Támadtak ugyan olyan elméletek, mint a „romániaság” kispekulált tétele Erdélyben, amely a teljesség illúzióját kívánta beláttatni a nemzeti élet nagy hiátusaiba is, miáltal csak a nemzeti elnyomatás nyomorát fődte el. Egyszer talán majd - feltárt - diplomáciai okmányok fogják igazolni azt a következetes, közös fellépést, amit a trianoni utóállamok a Kisantant megszűnése után is folytattak a felvidéki, erdélyi, délvidéki magyarság beolvasztásáért. Prága ebben jó „tanítványa” lett Bukarestnek; ha Erdélyben újabb megszorítást hoztak a magyar nyelv, a magyar oktatás ellen, bizonyosak lehettünk abban, hogy hamarosan Szlovákiában is lemásolják az ötletet. Még furcsábbnak tűnhetik, hogy az ugyebár „más táborba” tartozó Tito-Jugoszlávia is „egyezettett” Romániával a magyarellenes lépések kidolgozásában. Az erdélyi ellenálló, Király Károly koronatanúnak jelentkezhethetnek ebben a történelmi perben. Meglepő, hogy a jugoszláv, a román és a csehszlovák párthatalom milyen naivnak bizonyult elnyomó politikájának megítélésében. A nyolcvanas évek közepén már meg voltak győződve arról, hogy teljes mér-

tékben széttörték az egységes magyar nemzet-tudatot. Romániában a magyarokból - pártha-tározatra - „magyar nemzetiségű románok” lettünk, Jugoszláviában az asszimilánsok lelki kínjait megkönnyítendő, kitalálták a „jugoszláv nemzetiséget”, amelyet egyféle „reszlovákizá-cióként” a renegátok menedékének szántak, Szlovákiában pedig végső roham indult a ma-gyar oktatás ellen.

Ebben az újabb trianoni csapdában érte a Kárpát-medence magyarságát 1989, a bársonyos és véres forradalmak kezdete. Mint-ha a történelem kegyes angyalai riadót fújnak volna, egyszerre ébredt öntudatra mind a négy magyar kisebbségi közösség, az erdélyi, a fel-vidéki, a délvidéki és a kárpátaljai. Ocsúdásuk megelőzte az anyaország nemzeti ébredését is, ahol a társadalmi-politikai reformok sorsa, az úgynevezett rendszerváltás jelentette a na-gyobb kihívást, és az embereket az egyéni meggazdagodással kecsegtető távlatok kötöt-ték le. A kisebbségi végekről érkezett a nemzet szívébe a friss áramlat, a megéledő történelmi tanulság, amit már Bethlen Gábor fejedelem felismert: ha elvesz Erdély, a „kisebb magyar-ság”, odalesz Magyarország is.

Sommásan szellemi-lelki egységnek nevez-zük a folyamatot, amely az utóbbi évti-zedben, belső gáncsokat legyőzve, mégiscsak uralkodóvá lett a Kárpát-medence magyarsá-gában. A trianoni Jugoszlávia széthullása és a „burgenlandi” magyarok lassú eszmélése óta immár nyolc országot fog át ez az egység.

A déli szomszédság állami átrendeződése egyébként kihatott a magyar kisebbségek sor-sára is. Az önrendelkezés hatalmát mutatja - ezért példa és reménység -, de tovább növelte a magyar gondokat. A horvátországi és szlové-niai kis lélekszámú magyar közösségek számá-ra a Vajdaság egyféle szellemi, oktatási „pót-anyaországot” jelentett, és most ezt a szerepet is Magyarországnak kell magára vállalnia.

Nemzeti életünkben annál makacsabbul je-lenik meg az egység parancsa, minél in-kább kitetszik, hogy számunkra ez a történelmi váltás sem hozza meg az önrendelkezés jogát. Tudatosan építjük továbbá a „hazát a magas-ban”, nyelvben, kultúrában, történelmi hagyó-mányokban. Egymásra találásunkat olyan „kirán-dulások” is munkálták, mint Urbán Aladár látoga-tása Kolozsvárott, ezer más zarándoklat erdélyi szórványokba, moldvai csángó telephelyekre, felvi-déki várakhoz. Az elmúlt századokban soha nem kerültek olyan közel egymáshoz a magyar lelki

tájak, mint az elmúlt évtizedekben. Talán az 1848-as szabadságharc idején figyeltek elő-deink ennyire egymásra, Bem tábornok erdélyi hadjárataira, a kishegyesi győzelemre, Komá-rom várának hősi védelmezésére.

Ezek a magyar-magyar találkozások azt is megmutatják, hogy az eltelt nyolcvan év alatt mi-lyen sok idegen hatás érte a kisebbségi közössé-geket. Más nyelvek fogták körül a mindennapja-it, más történelmet kellett tanulniuk még a ma-gyar tannyelvű iskolákban is, más volt a köz-igazgatás, igazságszolgáltatás, egyáltalán a közélet szóhasználata, jellege, erkölcsé. Talán a törökök kiűzése után, a három részre szakított nemzet egységesülése lehetne történelmi analó-gia erre az állapotra, de akkor a nép még nem élt ilyen kényszerű közelségben a hatalommal, a nagy összekötő pedig a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban a latin nyelv volt.

Hallottam efféle okoskodást is, hogy ez már nem is egyazon nemzet, hanem egyenesen nyolc, vagy ha a „nagyon különböző” moldvai csángókat is számítjuk, akkor kilenc. Magam is beleestem ebbe a csapdába, nemrégiben „nyolc-féle magyar nemzeti tudatról” beszéltem egy in-terjúban. Fiam és pályatársam - Beke Mihály András - felszisszent erre. Nem nyolcféle ma-gyarságtudat ez, érvelt a maga nézetei, élmé-nyei alapján, hanem legfennebb az egységes magyarságtudat nyolc „dialektusa”. Efféle külön-bözések az egyazon ország keretein belül is lé-teztek, Trianon előtt, mondjuk a székelyek és a palócok vagy a göcsejiek között. Akkor talán nem is figyeltek annyira ezekre az eltérésekre, miként most mérlegre kerül minden különbözős.

Csakugyan találó hasonlat a „dialektus”, és cmiként az okos nyelvtanár nem tiltja diákjai nyelvjárását, talán ezeket a különbözőzéseket is meg kellene őriznünk az egységben is. Értelmisé-günk teheti egyetemesen magyarrá őket. A folk-lórból hívok erre példát. A Kőmíves Kelemenné balladája manapság összmagyar érték. Kutató-ink azonban tudják, hogy eredetileg csupán a Székelyföldön és a moldvai csángók körében volt ismeretes. A bolgárból átvett, egyébként tágab-ban balkáni jellegű életáldozat motívummal - megvan a görögöknél, a szerbeknél is - a ma-gyarok közül először a Maros folyón tutajozó székelyek ismerkedtek meg. Mégpedig a Déva városánál lévő tutaj ki kötőben. Déván akkoriban jelentékeny számú római katolikus bolgár népes-ség élt, török elől menekülők; az utódaik később a Bánságba költöztek át, Vingán, Óbesenyőn laknak ma is. A székely tutajoslegények meg-

kedvelték a balladát, helyileg „magas Déva várához” kötötték, és hazavitték szülőföldjükre. Onnan került át a ballada, az állandó népi érintkezés folytán, a moldvai csángókhoz. Csak később, az írott magyar kultúra egységes áramkörébe kerülve vált a Kőműves Kelemenné összmagyar kultúrkinccsé.

Régi és új Trianonjaink eszünkbe juttatják azt is: vajon gyengesége-e a magyar nemzet újra feltámadó szellemi-lelki egységének az, hogy országhatárokon át, nyolc állam polgárait kell összefognia? Talán még előnyünkre is válhatik a történelmi szerencsétlenségünk. Azok a boldog népek, amelyeknek állami és nemzeti határai egybeesnek, tehát nincsenek a miénkhez hasonló kisebbségi gondjaik, azok sokkal kevesebbet törődnek szellemi-lelki egységükkel, nem érzik át a szükségét, megtartó erejét. Nem gyötrődnek nemzeti gondokon, nem emlegetik és ellenzik ná-

luk annyian, mint a dunai kis népek írói, gondolkodói. Éppen ezért a világ nagy, „globalizációs rohamában” nagyobb veszélyeknek vannak kitéve, gyorsabban elkophatnak nyelvi, kulturális értékeik, halálos sebet kaphat nemzeti öntudatuk.

Híába hangzik el unos-untalan (főleg politikusok ajkáról) a nyugtatás, hogy az egységesülő Európa nem mossa egybe a nemzetek nyelvét, kultúráját, ízlését, hagyományait, a veszély nem alaptalan riadalom, és csak az örökösen védekező nemzetek hátríthatják el maguktól sikeresen. Minket pedig nyolcvan esztendőse kisebbségi magyar tapasztalataink megtanítottak arra, hogy az anyanyelvet, nemzeti értékeinket pihenés nélkül, féltve kell ápolnunk, ha meg akarjuk őrizni őket és ezzel saját magunkat. Ez a keserves kisebbségi tanulság Európa kapujában most válhatik igazán minden magyarok hasznára, kisebbségben és többségben egyképpen.

